

PEŞƏ TƏHSİLİ VƏ INNOVASİYALAR

Rəhim Rəhimov,

Azərbaycan Texniki Universitetinin Biotibbi texnika kafedrasının müəllimi, texniki elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

E-mail: rehim_muallim@mail.ru

Açar sözlər: *peşə-ixtisas təhsili, innovasiya, yüksək texniki-peşə təhsili, avtomatlaşdırma texnologiyaları.*

Ключевые слова: *профессиональное образование, инновация, высокий уровень технического профессионального образования, технологии автоматизации.*

Key words: *vocational education, innovation, high level of technical vocational education, automation technologies.*

Mələumdür ki, ilk peşə-ixtisas təhsili ümumi orta təhsil bazasında cəmiyyətin və əmək bazasının tələbatına uyğun olaraq müxtəlif sənət, kütləvi peşələr üzrə ixtisaslı kadr hazırlığını təmin edir. Bu təhsil pilləsi mülkiyyət formasından asılı olmayaraq, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində, ayrı-ayrı təşkilat, müəssisə, əmək birjalrı, məşğulluq idarələri və s. kimi qurumların təhsil strukturlarında həyata keçirilir və məzunlara müvafiq istiqamətlər üzrə ilk peşə dərəcələrinin verilməsi ilə başa çatır.

Son illərin uğuru kimi xarici ölkələrin bu sahə üzrə təcrübəsi nəzərə alınaraq, eyni zamanda, ölkədə peşə təhsili sahəsində vəziyyətin monitorinqinin keçirilməsi və mövcud vəziyyətin öyrənilməsi əsasında hazırlanaraq ölkə prezidenti tərəfindən təsdiq edilən “Peşə təhsili haqqında” Qanun 5 fəsil, 26 maddədən ibarətdir. Qeyd edək ki, bu Qanun ölkə Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin müvafiq bəndinə uyğun olaraq, Azərbaycanda peşə hazırlığının səmərəliliyinin artırılması və rəqabətqabiliyyətli ixtisaslı kadrların hazırlanması məqsədi ilə peşə təhsili sahəsində dövlət siyasətinin prinsiplərini, peşə təhsili və təlimi sisteminin təşkilati-hüquqi və iqtisadi əsaslarını müəyyən edir. Bu sənəd

təhsil və elm vasitəsi ilə ölkənin gələcək tərəqqi və rifahını yüksəltmək məqsədi ilə müxtəlif növ kadr hazırlığının bütün formalarına şamil edilir. Milli Məclisin Elm və Təhsil Komitəsinin sədri, akademik İsa Həbibbəylinin qeyd etdiyi kimi, bu yeniliklərə görə peşə təhsili müəssisələrinin məzunlarına növbəti təhsil pilləsinə keçid zamanı üstünlük verilir və dövlət təhsil müəssisələrində təhsil alanlar isə xüsusi iş, geyim formaları ilə təmin edirlər. Həmçinin Qanunun 4-cü (dövlətin vəzifələri) maddəsinə əsasən, peşə təhsili müəssisələrində tam orta təhsil alan şəxslərə təhsillərini başa vurduqdan sonra növbəti təhsil pilləsinə qəbul prosesində iştirak etmək üçün 1 çağırış müddətinə həqiqi hərbi xidmətdən möhlət hüququ da verilir.

Təhsil Nazirliyinin ölkədə peşə təhsili ilə bağlı strukturun dəyişdirilməsi, 3 pilləli peşə təhsilinin tətbiqi kimi təklifləri Qanunda öz əksini tapıb. Təhsil Nazirliyi yanında Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyinin direktoru Famil Mustafayevin təbirincə desək, “Biz təklif edirik ki, peşə təhsili 3 pilləli olsun: ilk peşə təhsili, texniki-peşə təhsili və yüksək texniki-peşə təhsili. Amma burada yüksək peşə təhsili ali təhsil deyil. Bu təhsil subbakalavr dərəcəsinin verilməsi ilə bitəcək. Yüksək texniki-peşə təhsili

dedikdə, mükəmməl bacarıqlara malik olma nəzərdə tutulur. Müasir dünyada bilik əsasdır. Peşə təhsilində isə bacarıqlar vacibdir. Ona görə də peşə təhsili bacarıqların formalaşdırılması üzərində təşkil edilməlidir”.

“Peşə təhsili haqqında” Qanunun əsas müddəalarından olan aşağıdakı bəndlərdə onlar belə ifadə olunmuşdur:

1.1.30. texniki-peşə təhsili – müxtəlif peşə istiqamətlərinə aid fəaliyyətin spesifik sahəsi üzrə sadə, xüsusi və mürəkkəb işləri yerinə yetirmək imkanı verən nəzəri, metodiki və praktiki hazırlıq;

1.1.33. yüksək texniki-peşə təhsili – müxtəlif peşə istiqamətlərinə aid fəaliyyətin spesifik sahəsi üzrə həyata keçiriləcək işlərin planlaşdırılması, təşkili və idarə edilməsi daxil olmaqla sadə, xüsusi və mürəkkəb işləri müstəqil yerinə yetirməyə imkan verən yüksək nəzəri, metodiki və praktiki hazırlıq;

1.1.9. **innovasiya** – müxtəlif təşəbbüs və elmi-tədqiqatlar əsasında formalaşan mütərəqqi xarakterli yeniliklər.

Təkliflərin əsaslı olduğu və vacibliyi nəzərə alınaraq innovativ yeniliklərin təhsildə vacibliyinin Qanunda da öz əksini tapmasını mütərəqqi hal kimi qiymətləndirir və bu istiqamətdə bəzi mülahizələrimi oxucuların diqqətinə çatdırmaq istəyirəm.

Fundamental və tətbiqi tədqiqatların zənciri innovasiya dövrünü təşkil edir. Hələ sovet dövrünün 70-80-ci illərində elm-istehsalat birlikləri yaradılmış və onlar tətbiqi tədqiqatlardan başlayaraq, sonuncu satış mərhələsinə kimi innovasiya tsiklinin bütün mərhələlərini özündə birləşdirirdi. Hazırda Azərbaycanda bu istiqamətdə fəaliyyət göstərən iri təşkilatlardan – “Ulduz” Sənaye Birliyi, Azon, Foto – elektronika, Kosmik Tədqiqatlar Mərkəzini nümunə göstərmək olar.

Konseptual səciyyə daşıyan tələblərin reallaşdırılmasının təhsilimizin dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təhsil sisteminə inteqrasiyasına təminat verəcəyinə əminlik ifadə edirəm. Deməli, innovasiya anlayışının mahiyyətini dərk etmədən onun təhlili, tərkibi və dəyərləndirilməsində müəyyən çətinliklər yaranacaqdır. Innovasiya – yüksək səmərəliliyə malik yeniliyin tətbiqi, insanın intellektual fəaliyyətinin, kəşfinin, ixtira-

sının son nəticəsi kimi şərh olunur. Innovasiya fəaliyyətinin nəticəsi yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsul (iş, xidmət), texnoloji proses, həmçinin ictimai münasibətlərin müxtəlif sahələrində təşkilati-texniki, maliyyə-iqtisadi və digər hallar hesab edilir. Təhsildə innovasiyanın reallaşdırılması, məhz qeyd olunan xüsusiyyətlərin bu sahəyə tətbiq olunması ilə bağlıdır. Bu mənada pedaqoji kadrların keyfiyyətə hazırlığının yüksəldilməsi qarşıda duran başlıca vəzifələrdən biridir. 30 il əvvəl Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu bitirən müəllimin bugünkü yeniliklərdən məlumatsızlığı onun səmərəli fəaliyyətinin səviyyəsinin aşağı salınmasına səbəb olur. Qarşıya çıxan problemin həllində “təhsilin əsasları” fənninin əhəmiyyəti çox böyükdür. Bu fənn pedaqoji ali məktəblərdə tədris olunur və tələbələr müəllimlik peşəsinə müasir yanaşmalarla yiyələnirlər. İxtisasatırma təhsilində də “Təhsilin əsasları” fənni üzrə nəzəri biliklərin və praktiki bacarıqların aşılmasına geniş yer ayrılmasını məqsədəuyğun sayırıq. Bu fənnin vəzifələri ilə yaxından tanış olduğdan sonra onun tədrisinə nə dərəcədə ehtiyac olduğunu dərk etmək olar. Pedaqoji təfəkkür müasir tələblərə uyğun formalaşdırılır, nəticədə təhsil siyasətini həyata keçirən, nəzəri biliklərini peşəkarlıqla tətbiq edə bilən aşağıdakı bacarıqlara malik müəllim hazırlanır:

– *təlim prosesində öyrənənin şəxsiyyətini ön plana çəkir;*

– *uğurlu öyrədən-öyrənən, məktəb-ailə münasibətləri yaradır;*

– *öyrənənlərin nailiyyətlərini qiymətləndirməyin üsul və vasitələrindən uğurla istifadə edir;*

– *qiymətləndirmə nəticələrinin təhlilinə əsasən, müvafiq qərarlar qəbul edir və s.*

Müasir dövrdə təhsilin inkişafında telekommunikasiyanın, internet resurslarının, dəyişən və inkişaf edən multimediyə vasitələrinin rolu danılmazdır. Bütün bu vasitələr dərs prosesini canlandırır və fəal öyrədici mühit yaradır. Elmin innovativ inkişafı yeni bir tədris üsulunu – uzaqdan təhsili (distant) meydana gətirdi. Bu təhsilin əsas məqsədi texnoloji imkanlardan istifadə edərək uzaq məsafədə olan öyrənənlərə tədrisi müstəqil öyrətməkdir. Uzaqdan təhsil proqramı öyrənənlərə imkan verir ki, texnologiyanın fasiləsiz inkişafını izləsin, arzu və

ideyalarını reallaşdırın. Əsasən, multimediya qurğuları – kompüter, radio, video, elektronproqramlar vasitəsi ilə reallaşan distant təhsil müasir dövrdə üstünlüyü əldə edən, məqsədlərə çatmağı sürətləndirən təhsil üsulu kimi önəm daşıyır. Hazırda təhsillə yanaşı, bir çox iqtisadi sahələrdə, sənayedə və digər özəl şirkət və təşkilatların iş prosesində bu üsuldan geniş istifadə edilir. Distant təhsilin bir çox üstünlükləri vardır. Onların bəzilərini sadalasaq görürük ki, yaşadığınız, yaxud da olduğunuz mühitdən ayrılmadan bilik və bacarıqlarınızı möhkəmləndirmək, dünyanın bir çox ölkəsində sınaqdan çıxan bu təhsil vasitəsi ilə müəyyən peşəyə yiyələnmək, ixtisası artırmaq və ümumiyyətlə, əlçatmaz görünən arzulara çatmaq mümkündür. Dərs prosesində və dərsdankənar fəaliyyətdə nisbətən zəif oxuyan uşaqların təhsil səviyyəsini yüksəltmək üçün məsafəli təhsilin hər bir müəllimə böyük dəstəyi vardır. Bu gün dərs keçdiyimiz şagirdlərə verilən biliyin qavrama dərəcəsi fərqli olduğu üçün, onların arasında orta, zəif oxuyan şagirdləri seçib onlar üçün xüsusi tapşırıqlar – test, interaktiv oyun və s. hazırlaya bilərik. Vacib səbəblərə görə dərsə gələ bilməyən şagird və valideynlər dərsin gedişini video görüntülü proqramla, sosial şəbəkələr vasitəsi ilə evdən izləyə bilərlər. Bu proses şagirdin dərsdən geri qalmasının qarşısını almaqla yanaşı, valideynlərdə dərsin gedişi və övladının bilik səviyyəsi haqqında real təsəvvür yaradır. Dərsin gedişi zamanı mövzunu tam başa düşməyən şagirdlərə dərsdən sonra müvafiq zaman ayıraraq, internetin və müasir texnologiyanın imkanlarından istifadə edərək onlarla məşğul olmaq və dərsdən geri qalmamaları üçün dərsə və özlərinə olan inamlarını artırmaq çox vacibdir.

Son illər peşə təhsili sistemində yeni tədris edilən “Avtomatlaşdırma texnologiyaları” ixtisas proqramında verilən materiallar peşə təhsili müəssisələrində avtomatlaşdırılmır, texnologiyaların öyrənilməsinə xidmət edir. Yeni tədris planına əsasən, peşə məktəbi və liseylərində xüsusi texnologiya fənninin tədrisinə proqrama uyğun müəyyən saatlar verilmişdir. Mövzular planı və proqramı hər tədris qrupu tərəfindən mütləq yerinə yetirilməli olan dövlət sənədidir. Tədris prosesində proqramın ayrı-ayrı mövzularına ayrılmış saatların miqdarı və öyrənilməsi

ardıcılığı hökmən nəzərə alınmalıdır. Bu fənnin məqsədi – təhsilalanlara “avtomatlaşdırma texnologiyaları” ixtisası üçün sensor sistemləri, icra mexanizmləri haqqında anlayışları, avtomatlaşdırmada istifadə olunan texniki avadanlıqları və bu avadanlıqların iş prinsipinin öyrənilməsi, təmiri, avadanlıqlar haqqında ümumi məlumat, onların əsas hissələri və texniki xarakteristikası sahəsində lazımi biliklərin verilməsidir ki, bu da təhsilalanların “avtomatlaşdırma texnologiyaları” ixtisasına dərinlən yiyələnmələrinə imkan verir.

ƏDƏBİYYAT

1. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, “Hüquq ədəbiyyatı”, 2009.
2. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”. 24 oktyabr, 2013. “Xalq qəzeti” 25 oktyabr, 2013.
3. Azərbaycan Respublikasının “Peşə təhsili haqqında” Qanun.
4. A.H.Rzayeva “İnnovasiyalar” (metodik vəsait). Bakı: “Təknur”, 2017. 224 səh.

R.Rahimov

Vocational education and innovations

Summary

The article deals with the introduction of innovations in the vocational education system. Innovative activities are considered as organizational, technical, financial and other aspects of the new or improved product, technological process, as well as in various spheres of public relations. Implementation of innovation in education is related to the application of these features to this area.

Р.Рагимов

Профессиональное образование и инновации

Резюме

Статья посвящена внедрению инноваций в систему профессионального образования. Инновационная деятельность рассматривается как организационные, технические, финансовые и другие аспекты нового или улучшенного продукта, технологического процесса, а также в различных сферах общественных отношений. Внедрение инноваций в образовании связано с применением этих функций.